

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Министерство на земеделието и храните
Център за оценка на риска
по хранителната верига

НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ

ОТНОСНО

АЛТЕРНАТИВНИ МЕТОДИ ЗА ЛЕЧЕНИЕ НА ЖИВОТНИТЕ

1. Въведение

През последните години се наблюдава нарастващ интерес към използването на алтернативни методи за лечение на животни и приемственост към холистичния подход във ветеринарната медицина. Този подход обхваща не само физическото здраве на животните, но и тяхното емоционално и психологическо благосъстояние.

Все още няма конкретна дефиниция относно термина алтернативна терапия на животните. Едно от най-правдоподобните определения е, че този вид терапия на животните обединява методи на лечение, които не са включени в традиционната ветеринарна медицина, както е прието и практикувано в учебните програми на ветеринарните факултети или училища, т.е. това е алтернатива на „училищната медицина“ (Løken T., 2001). Алтернативните лечения и терапии не са част от класическото обучение, предлагано в университетите. Те се провеждат под формата на курсове, семинари и други форми, като допълнително обучение. Въпреки това няма ясна граница между алтернативната медицина и традиционната ветеринарна медицина, изучавана в учебния материал.

Алтернативните методи на терапия включват широк спектър от дисциплини, като най-известни и най-често практикувани са: акупунктура, хиропрактика, фитотерапия и

Amber Green White

1618, гр. София, бул. „Цар Борис III“ № 136; тел. +359 2 427 30 56

хомеопатия. На по-задан план остават не толкова популярните, като: апитерапия, озонотерапия, моксотерапия (с пелинови пури) и редица други.

2. Алтернативни методи за лечение на животните

2.1. Хомеопатия

Хомеопатията е алтернативна терапия, която се използва все по-често. Тя е въведена от Самюел Ханеман още през 1796 г. който доказва, че лечебните субстанции предизвикват у здравия човек същите симптоми на болест, които тези препарати лекуват. Така той въвежда своята теория „*similia similibus curantur*“, или болестта се лекува от тези лекарства, които предизвикват при здрави хора симптоми, подобни на тази болест. В последствие той доказва, че лекарствата в малки дози ефективно упражняват своите лечебни сили, като важен момент е тяхното „потенциране“, т.е. увеличаване на способността им на действие. Основният му труд, *Organon der rationellen Heilkunst* (1810; „Органон на рационалната медицина“), съдържа изложение на неговата терапевтична система, която той нарича *Homöopathie* или хомеопатия. Или в обобщение – хомеопатията е подход в лечението на заболявания посредством терапия със силно разредени лекарства, които причиняват същите симптоми, в концентрирана форма при здрави индивиди, каквито са клиничните прояви на болестта. Тези симптоми се разглеждат като строго специфични и индивидуални, което води до изискването за подробна диагностична процедура, при която се вземат предвид не само симптомите и причината за заболяването, но и поведението, конституцията и състоянието на пациента, които могат да причинят влошаване или облекчаване на симптомите, за да се предпише съответното лекарство за всеки пациент (*Hahnemann, 1869*). Литературните прегледи за ефикасността на хомеопатията при хора са установили, че успехът на хомеопатичното лечение не се дължи на плацебо ефект¹, но липсват в литературата достатъчно доказателства за ефикасност на хомеопатичната терапия (*Linde et al., 1997*). Има ограничен брой научни публикации, разглеждащи ефикасността на хомеопатията при животни, с различни крайни резултати (*Kowalski, 1989, Hektoen, 2005, Rijnberk and Ramey, 2007, Ruegg, 2008*).

Терапевтичните субстанции съдържат микродозы от естествени вещества или екстракти от растения, минерали или части от животни. Хомеопатията включва някои основни характеристики и теории, които изглеждат странни или непознати за човек, учил традиционна ветеринарна медицина. Например, концепцията, че „подобно лекува подобно“, твърди, че лекарство, което предизвиква интоксикация, има способността да лекува същото, но ако се използва в достатъчно високо разреждане. За да бъде ефективно дадено лекарство, то трябва да бъде изключително разрежено, т.е. колкото по-високо е разреждането, толкова по-силен е ефектът. Тъй като хомеопатията не е терапия с научно доказан ефект, ветеринарните лекари и друг медицински персонал в някои страни нямат законното право да я прилагат (*Løken T., 2001*).

Съществуват два вида хомеопатични лекарства: такива, включващи само една активна съставка в първоначалната тинктура (използвана за класическа или индивидуална хомеопатия) и други, които комбинират две или повече активни съставки в първоначалната тинктура (използвани за комплексна хомеопатия). В обзор, направен от *Doehring C. and A. Sundrum, 2016*, са включени 48 публикации, които включват 52 индивидуални клинични изпитвания с хомеопатични лекарства, проведени в периода от 1981 до 2014 г. В 56% от тези проучвания са използвани комплексни лекарствени

¹ Плацебо ефектът се нарича постигането на подобрене на състоянието на пациента и облекчаването на симптомите му след приложение на субстанция (таблетка, капсула, разтвор) или манипулация, която изключително много прилича на истинска, но всъщност не е.

средства (с комбинирани съставки), а 34% от проучванията са показали използването на класически монопрепарати. В останалите 10% видът на хомеопатичното лекарство не е разкрит или е невъзможно да се диференцира (например, паралелна употреба на единични и сложни хомеопатични средства). Приложените хомеопатични разреждания или потенции на хомеопатичните лекарства в 48-те включени публикации са високи (при 21 публикации) от D²60 (съответно C³30, разреждане 1:10 – 60) до D400 (съответно C200, разреждане 1:10 – 400) или ниски концентрации (21 публикации) от D1 (разреждане 1:10) до D24 (разреждане 1:10 – 24). В останалите 6 публикации не е спомената потенцицията.

Ефектите на хомеопатичните лекарства са определени по отношение на разреждането, т.е. 1X (1/10 разреждане), 2X (разреждане 1/100) и др. Също при така нареченото хомеопатично затихване, потенцицията се отнася до броя пъти, през които първоначалното концентрирано активно вещество е било разрежено и преработено, съгласно метод, описан в хомеопатичната фармакопея. Хомеопатичната потенция се изразява като число, свързано с една от следните букви или комбинации от букви: X, D, C, CH, K, CK, M, MK, LM или Q.

Скала на разреждане	обозначение
десетичен знак (1/10)	X=D=DH
стотици (1/100)	CH=C=CK=K
хилядни (1/1000)	M=MK
50 хилядни (1/50 000)	LM=Q

Източник: Seroyal

Например, в продукт, съдържащ Seria 4X, активното вещество се разрежда с девет части частично разреждане и се повтаря четири пъти (1/10000 разреждане), докато за получаване на Seria 4CH веществото се разрежда с 99 части разрежител и разреждането се повтаря 4 пъти (1/100 000 000 разреждане).

Едно от затрудненията, с които се сблъскват ветеринарните лекари и медицинските лица при прилагането на хомеопатия при животни е липсата на вербален контакт между пациент (животно) и лекуващ. Руското хомеопатично общество предлага интересна концепция за прилагане на хомеопатични лекарства върху кучета, основавайки се на външната прилика между домашния любимец и неговия собственик. Въз основа на това руското хомеопатично общество обосновава концепцията за това явление през 2000 г. Концепцията предоставя теоретично обяснение не само на външното сходство при домашните любимци и собствениците, но и на тяхната възприемчивост към подобни заболявания. Корелационният анализ на резултатите от проучванията показва тясна връзка между болестите на домашния любимец и неговия собственик. При избора на хомеопатични лекарства за лечение на животни се използват психологически характеристики на собственика. Този избор на хомеопатични лекарства е в съответствие с принципите на класическата хомеопатия, където психологическите характеристики на пациентите се считат за основни (T. Novosadyuk, 2012).

При хомеопатията, както и в традиционната медицина се провеждат клинични проучвания, с цел доказване на ефикасност и липса на пристрастие от страна на хората. В хомеопатията е използван т. нар. подход на „заслепяване“, който има за цел да елиминира ефекти, като пристрастност към наблюдението, оставяйки участниците в

² буквата „D“ означава десетократни разреждания на активната съставка десет пъти.

³ буквата „C“ означава стократни стъпки на разреждане.

проучването неосведомени какво лечение получават (в това число пациентът, доставчиците на здравни услуги и анализаторите на данни). По този начин се гарантира, че резултатите не са повлияни от някакви очаквания или знания на пациентите за хода на лечението. Различават се няколко вида „заслепяване“ – единично, когато самият участник (пациент) не е наясно с истинския характер на прилаганото лекарство. Когато участниците и учените, прилагащи лечението не са наясно, се касае за „двойно заслепяване“, а „тройно заслепяване“ включва освен изброените лица и тези, които анализират данните и не са наясно с характера на прилаганото лечение (*Schulz and Grimes, 2002*).

Хомеопатията се използва широко в животновъдството, особено за да се намали употребата на антибиотици. Употребата ѝ понастоящем обаче не може да претендира, че има достатъчно валидна прогностична ефикасност (*Doehring C. and A. Sundrum, 2016*). Когато става въпрос за биологично животновъдство, се насърчава прилагането на хомеопатични и други продукти вместо синтезирани химически алопатични средства или антибиотици, при условие че тяхното лечебно въздействие е ефикасно за вида животно и състоянието, за което е предназначено лечението (Регламент (ЕО) № 889/2008 на Европейската комисия⁴ (член 24, параграф 2)).

В продължение на десетилетия като конвенционален терапевтичен подход в случай на инфекциозни бактериални заболявания се използват антимикробни лекарства в животновъдството, като основна и често единствена ефективна възможност за индивидуално или групово лечение (*Doehring C. and A. Sundrum, 2016*). Употребата на антибиотици при продуктивни животни все по-често прави продукцията им непредпочитана и непопулярна сред потребителите (*Midan Marketing 2014, Mintel Group 2015, Niamh 2015*). По данни от проучвания, продуктите с етикет „без антибиотици“, или „животни, отгледани без антибиотици“ биват предпочитани сред потребителите в Европа и САЩ.

➤ При говеда

Основните проучвания с хомеопатични лекарства при животни са провеждани основно върху млекодайни говеда (29 открити проучвания от *Doehring C. and A. Sundrum, 2016*) и телета (5 открити проучвания). Хомеопатията е доказана като ефикасна в 15 проучвания от всичките 34, но в 18 проучвания не са открити доказателства, а в едно проучване резултатите са неубедителни. Пет от осемте проучвания, извършени на принципа „двойно заслепяване“, не съобщават за хомеопатична ефикасност, а при 3 има ефикасност. От проведените 34 проучвания, 20 са свързани със заболявания на вимето, в т. ч. профилактика или лечение на остър или субклиничен мастит, пресушаване (*Schütte, 1994, Klocke, 2010, Schlecht, 2004*). В девет проучвания хомеопатията се прилага за лечение на мастит, репродуктивни проблеми, най-често свързани с раждането, напр. задържане на плацента и ендометрит. **При почти всички проучвания, свързани с репродуктивни проблеми, хомеопатията се използва, като основно средство за профилактика, а не за терапевтично лечение.** Единствено *Enbergs and Sensen, 2007*, изследват използването на две различни хомеопатични комплексни лекарства за лечение на хроничен ендометрит, което дава положителен резултат.

⁴ Регламент на Комисията (ЕО) №889/2008 от 5 септември 2008 г. за определяне на подробни правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 834/2007 на Съвета относно биологичното производство и етикетирването на биологични продукти по отношение на биологичното производство, етикетирването и контрола (*ОВ L 250, 18.9.2008, стр. 1 – 84*), заменен с Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/1165 на Комисията от 15 юли 2021 година за разрешаване на някои продукти и вещества за употреба в биологичното производство и за съставяне на техните списъци (*ОВ L 253, 16/07/2021, стр. 13 – 48*)

Проучванията при телетата включват лечение на диария чрез прилагането на *Arsenicum album* 30C (4 от общо 5 проведени проучвания при телета) (*Frerking and Romansky-Rieken 1981, Kayne and Rafferty, 1994, Verdier et al., 2003, Hornig, 2014*). *Boerms (1981)* е тествал ефективността на класическото хомеопатично лекарство *Ехинацея* в комбинация със стандартни алопатични лекарства за лечение на пневмония и ентерит при телета. Голяма част от практикуващите хомеопати използват този подход за лечение на мастит при крави, като прилагат хомеопатичните лекарства *Aconitum D4, Phytolacca D1, Bryonia D4, Lachesis D8, Mercurius solubilis D4* (заедно или поотделно) (*Merck C, 1989*). Други често използвани хомеопатични лекарства са:

- *Arnica* (за облекчаване на болката, преди и след оперативно, лечение на наранявания);
- *Arsenic alb* (диария, ентерит, обрив);
- *Hypericum* (срещу нервност, парализа, чупливи кости);
- *Pulsatilla* (против настинка, хормонални нарушения);
- *Rhus tox* (против ставни болки, ревматизъм, парализа);
- *Sulfur* (кожни проблеми)

➤ При прасета

В проучването на *Doehring C. and A. Sundrum, 2016*, са включени 12 публикации за приложение на хомеопатия при свине. При девет проучвания е установено, че хомеопатичното лекарство е ефективно, две не могат да докажат, че прилагането на хомеопатия е ефективно, а едно проучване има неубедителни резултати. При десет от 12 проучвания използването на хомеопатия е с цел превенция; 3 проучвания засягат прилагане на хомеопатичен подход, насочен към повлияване репродуктивността при свине майки (*Day 1984, Seifert 1987, Drösemeier 1989*); три – са свързани с приложение на хомеопатични лекарства при респираторни инфекции (*Schütte 1991 – 2 проучвания, Albrecht and Schütte 1999*); 3 – хомеопатична терапия за стомашно-чревно разстройство (*Soto et al., 2008, Coelho et al., 2009, Camerlink et al., 2010*); две – се фокусират върху насърчаване на растежа (*Guajardo- Bernal et al., 1996, Da Silva et al., 2011*) и едно проучване включва приложение на хомеопатията за подобряване общото здравословно състояние на животните (*Schütte 2003*). Профилактиката или лечението на нарушения на репродуктивната система (по-специално раждане на мъртво прасе и синдром мастит-метрит-агалактия) с хомеопатични лекарства е ефективна в две от три изпитвания при свине майки. В проучванията, при които хомеопатия се прилага за респираторни заболявания и подобряване на общото здравословно състояние, значително по-ефективна се оказва хомеопатията спрямо терапия с ниски дози антибиотици при прасета за угояване, но е по-малко ефективна от високи дози антибиотик за метафилаксия (*Albrecht and Schütte 1999*).

➤ При птици

Doehring C. and A. Sundrum, 2016 са открили само шест проучвания, прилагащи хомеопатично лечение в птицевъдството, в частност при пилета, като ефикасността на хомеопатичната терапия е доказана в четири от шестте проучвания. В три проучвания хомеопатията е прилагана за лечение на стомашно-чревни разстройства, причинени от *Salmonella* (*Sandoval et al., 1998, Berchieri et al., 2006*) или *E. coli* инфекция (*Velkers et al., 2005*). Останалите три проучвания разглеждат насърчаването на растежа (*Amalcaburio et al., 2009, Hadipour et al., 2011, Sato et al., 2012*) и едно комбинирано проучване включва наблюдения върху подобрената имунна реактивност (*Sato et al., 2012*).

Използването на хомеопатични лекарства може да намали количеството на използваните в животновъдството класически лекарства. Класическите химични средства остават в хранителната верига и така засягат хората или увеличават въздействието на животновъдството върху околната среда. Масовото използване на широкоспектърни антибиотици води до бактериална резистентност и повишена заболяемост при животните. Твърде вероятно е хомеопатичните лекарства да се окажат добра алтернативна терапия за справяне с антибиотичната резистентност в производството на домашни птици.

➤ При еднокопитни (коне)

Хомеопатичните лекарства при конете се прилагат най-често през устата или върху малко парче ябълка. Когато се дават по-малки дози е възможно лекарствата да се стрият на прах и да се поставят по венците на животното. Най-често използваните лекарства за еднокопитни са:

- Arnica Montana – използва се при синини и оток;
- Aconite Napellus – при травми и натъртвания;
- Bellis Perennis – при болка, синини, подуване, скованост. Прилага се в случай, че арниката не помага;
- Bryonia Alba, Rhus Toxicodendron, Ruta Graveolens – при болка и навяхване;
- Calendula Officinalis, Staphysagria, Ledum palustre – при рани (бавноздравяващи, следоперативни, прободни и др.);
- Aconite, Coccus indicus, Argentum nitricum – при страх, безпокойство, нервност;
- Colocynthis, Phosphorus, Nux Vomica – при колики.

Осемте хронични състояния, които най-често се лекуват с хомеопатия при конете, са: артрит, треперене на главата, ламинит, хронична обструктивна белодробна болест (ХОББ), дерматит, саркоидоза и синдром на Кушинг. В достъпната научна литература липсват достатъчно научни данни за приложението на хомеопатията върху коне, основани на практически знания.

Тракийският университет в Стара Загора въведе наскоро следдипломна квалификация за ветеринарни лекари, под формата на двегодишен курс „Ветеринарна хомеопатия – нов подход в концепцията One Health“. Преминалите успешно курса на обучение по ветеринарна хомеопатия, ще получат документ удостоверяващ участието им в обучението.

Подобен курс се организира и за медиците в сътрудничество между Европейската школа по клинична хомеопатия, Българска хомеопатична организация и Тракийския университет, който ще предостави възможност на желаещите лекари да специализират. Медиците, успешно завършили курсовете на обучение по Клинична хомеопатия, ще получават Сертификат от Тракийски университет, а обучението се признава за продължаваща квалификация от Българския лекарски съюз и Българския фармацевтичен съюз.

2.2. Акупунктура

Акупунктурата е метод, който е използван преди повече от 4000 години. Произхожда от Източна Азия, отчасти Китай, но от миналия век се практикува все повече и в Европа. При този метод се използват тънки игли, които се поставят в специфични точки на тялото, с цел стимулация на организма и подобряване на циркулацията на лимфата (снимки 1 и 2). В момента този метод все по-често се използва като алтернативна терапия в Европа, както в хуманната, така и във ветеринарната

медицина (Løken T., 2001). Някои от известните ветеринарномедицински университети вече са включили дисциплината в обучителните си програми (в Хелзинския университет, Финландия предстои обучение във втората част на дисциплината „Въведение във ветеринарната акупунктура“ през 2025 г.⁵).

В животновъдството, акупунктурата се използва най-често при коне, котки и кучета. Китайски учени, практикуващи акупунктура във ветеринарната медицина са идентифицирали 740 акупунктурни точки при животинските видове. От тях 173 точки са открити при коне, 103 са при едри преживни животни, като говеда и биволи, 84 при свине, 77 при камили, 75 при овце и кози, 76 при кучета, 51 при зайци, 34 при пилета и 35 при патици (Gülanber, 2008). Акупунктурата се прилага при травми на крайниците при коне, лечение на дискова херния в лумбалните прешлени, стомашни язви, хронични болки в гърба, навикуларна болест, при проблеми на мускулно-скелетната система, нервната система, стомашно-чревния тракт, дихателната система, пикочно-полова система и при други клинични състояния.

Акупунктурата може да се използва самостоятелно, или в комбинация с конвенционални и други традиционни лечения при много клинични проблеми, особено в случаите, когато не се препоръчва хирургическа интервенция, аналгетичните и противовъзпалителните лекарства са неефективни или показват странични ефекти. **Установено е, че кучетата реагират бурно при поставянето на иглите, докато конете, котките, птиците и други животни са по-спокойни** (Firebert, 2012).

Снимки 1 и 2: Акупунктура при котка и куче (снимки: Асирет, 2021)

2.3. Хиропрактика

Хиропрактиката е метод за лечение на непълно разместване (сублуксация) на гръбначния стълб. Клинико-патологичните единици, предизвикани от сублуксация в гръбначния стълб, засягат нервите и невронната функция и могат да повлияят на нормалното движение. В скандинавските страни голяма част от ветеринарните лекари практикуват този метод, предимно при малки животни (Løken T., 2001). Хиропрактиката, която се използва и във ветеринарната медицина, включва специални манипулации, прилагани върху гръбначния стълб и крайниците на животните за възстановяване на нормалната анатомична поза (снимка 4). Най-често се използва при състояния, които са

Снимка 4: Хиропрактика при кон (сн.: Rogue, 2021)

⁵ <https://studies.helsinki.fi/courses/course-unit/otm-afcf8f37-0916-4945-9633-b4689b9bb156>

биомеханични или неврологични по произход, като спондилоза, тазобедрена дисплазия, болки във врата, гърба и други. В България през последните години успешно се прилага хиропрактика при кучета и коне.

2.4. Фитотерапия

Фитотерапията е стара форма на лечение и включва използването на билки или продукти от билки, за това може да се нарича още и билколечение. Този терапевтичен подход е добре приет метод на лечение както при хора, така и при животни. Билките винаги са били в основата на много лекарства и все още са, въпреки че в днешно време повечето синтетични лекарства са едновременно евтини и ефективни (Løken T., 2001). Фитотерапията при животни се прилага под формата на диетични добавки, тинктури, билкови чайове, запарки, настойки, отвари, сиропи, лапи и екстракти. Необходимо е специалистите да изберат една от тези форми, която е подходяща за животното (Yipel et al., 2021). Лечебни и ароматни билки като трън, черен кимион, куркума, лен, кипарис, хвойна, смокиня, лук, анасон, кайсия, черница, слънчоглед, шафран, мащерка и канела се използват във ветеринарната медицина в продължение на хиляди години в единична или комбинирана форма за профилактика и лечение (Bayatli, 2019). Използването на фитотерапията се използва за лечение на хроничната обструктивна белодробна болест (ХОББ), ламинит, чернодробни нарушения, алергии, екзема и др.

2.5. Ароматерапия

Ароматерапията продължава да се приема като област на холистичната и допълващата алтернативна медицина, като същевременно нараства интересът към включването на ароматерапия и други естествени терапии при животни. **Някои етерични масла са противопоказани за употреба при някои животни или състояния**, затова е препоръчително да се потърси професионално обучен ароматерапевт, преминал допълнително обучение по ароматерапия на животни, както и мнение на лекуващия ветеринарен лекар. Етеричните масла за представителите от сем. *Canidae* (кучета) и еднокопитни (коне), както и при някои селскостопански животни, могат да се използват локално за прилагане на място, чрез масаж директно върху кожата или копитата/лапите.

Инхалационната ароматерапия се прилага чрез пулверизатор-дифузер или с помощта на бутилки за разпръскване на мъгла, за да разсее аромата и лечебните вещества в околната среда.

Използването на етерично масло за представителите на сем. *Felidae* (котки) е много ограничено, поради чувствителната метаболитна система на котката. Черният дроб и бъбреците не разграждат определени ароматни вещества поради липса на ензими.

Ароматерапията не се препоръчва също така и за риби и влечуги (поради нивата на рН и водната среда), птици (поради особеностите на тяхната дихателна и метаболитна система) и домашни гризачи и дребни бозайници (морски свинчета, хамстери, зайци, плъхове и др.). За гризачите и бозайниците няма достатъчно изследвания по тази тема, освен реалните изпитвания върху животни и резултатите от научните изследвания и изпитванията на ароматерапията върху хора (Azzaro K., 2013).

Противопоказно е вътрешно прилагане на етерични масла и продукти при животни. Не бива да се прилагат в, или около очите, муцуната, устата, ноздрите, ушите и гениталните области. Прилагането на етерични масла винаги трябва да е в ниска концентрация и активното вещество да е силно разрежено. Използването на чаено дърво (*Melaleuca alternifolia*) е забранено за всички видове животни, тъй като може да причини отравяне или други здравословни проблеми.

2.6. Други методи

За своеобразен вид алтернативна медицина могат да се считат и остарелите природни начини на лечение, като пускане на кръв на животното при отравяне, накусване на крайниците на животното в студена вода за спадане на оток или лечение на ламинит при коне, обгаряне на кожата. По-малко приложение в животновъдството намира **терапията с вендузи**. Това е метод, който се е използвал предимно в Египет, Гърция и източната част на Азия, а по-късно и в Китай. В Европа става популярен на по-късен етап. Самите вендузи представляват малки овални чаши, които под механичен или топлинен натиск засмукват кожата на мястото, където са поставени. Така се предизвиква приток на кръв към третирания участък. Терапията с вендузите се прилага при заболявания по краката и мускулни проблеми при конете, при лечението на някои болести по овцете, срещу някои полово предавани болести при кочове.

Моксотерапията се основава на положителното влияние на топлината и аромата, излъчвани от тлееща пелинова пура (пурата съдържа смес от билки с най-голям процент пелин), преминаващи през определени акупунктурни точки. Използва се за облекчаване на болката, подобряване на кръвообращението и затопляне на животното (хипертермия). При прилагането на моксотерапия трябва да се работи внимателно, за да се избегне изгаряне на кожата и разпалената пура е необходимо да се държи на разстояние от кожата 2-3 см в продължение на 3 до 20 мин. (*Schell J., 2013*). Други, рядко срещани алтернативни начини за лечение във ветеринарната медицина са: **озонотерапия, лазерна терапия, хидротерапия** (с морска, езерна и речна вода), **терапия с музика, хирудотерапия** (с медицински пиявици), **апитерапия** (с пчели) и др. Озонотерапията използва кислородо-озонна смес, която е в строго определена концентрация и засилва кръвообращението и отпуска мускулите. Лазерната терапия е медицински похват за лечение, който използва фокусирана светлина с определена дължина на вълната, за да стимулира клетъчните структури и да доведе до възстановяване на увредени или нефункционални тъкани. При хидротерапията се използва вода за рехабилитация на наранявания и за облекчаване на болката. Често се използва за кучета с дисплазия на тазобедрената става, дегенеративно заболяване на ставите, артрит или парализирани кучета. Терапията с музика се прилага при животни с признаци на тревожност и притеснение. Хирудотерапията е терапия с пиявици – това са водни животни, които предпочитат сладководни водоеми, но не е изключено да се срещнат и в солени води. Хирудотерапията се практикува от преди 3000 години. Апитерапията е форма на алтернативна медицина, която използва пчелни продукти за терапевтични цели. Тази древна практика включва комбинация от различни вещества, получени от пчелите, като: мед, пчелна отрова, пчелно млечице, прополис и пчелен прашец. Преди да бъде включена като метод за лечение е необходимо да се знае, че пациентът на който ще се прилага не е алергичен към пчели и пчелни продукти.

3. Заключение

Въпреки широкото навлизане на различните алтернативни терапии за лечение на животни, все още **няма достатъчно на брой и достоверни проучвания в тази сфера**. Предвид дългото съществуване на хомеопатията и употребата ѝ в животновъдството, досега са проведени **сравнително малък брой научни изследвания, фокусирани върху ефикасността на прилагането на този метод**. При ранен научен обзор на *Kowalski, 1989*, обхващащ ефективността на хомеопатията при животни, са включени много по-малък брой научни разработки и данни за ефективността на този терапевтичен подход, докато обзорът направен от *Doehring C. and A. Sundrum, 2016* включва по-голям брой научни статии в сферата на хомеопатията.

Установено е че при случайно избрани групи (т. нар. рандомизирани проучвания) резултатите са по-ефективни, когато прилагащият е наясно с прилаганото лечение. Докато при проучвания при които човекът прилагащ лечението и този който го оценява не са наясно с прилаганото хомеопатично лечение не са толкова ефективни. **Положителните резултати могат отчасти да се дължат на пристрастие, поради съзнателно или несъзнателно предпочитание за определено лечение, който факт свидетелства, че хомеопатичните лекарства все пак могат да са в подкрепа и помощ на лечебния процес при определени условия (Doehring C. and A. Sundrum, 2016).** Конвенционалните лекарства се фокусират предимно върху клиничните симптоми при пациента, докато хомеопатията разглежда индивидуалните реакции и симптоми, възникващи на първо място. До известна степен класическият терапевтичен подход е постоянен и независещ от външните фактори и ефективен. Докато хомеопатичният подход разглежда конкретно поведението на животните и поради тази причина е възможно в определена ситуация да е непостоянен, неефективен и нецеленасочен, което не го прави ненадежден. Затова и оценката на ефективността на хомеопатичното лекарство не трябва да изключва причината, поради която се използват тези лекарства.

При цитираните проучвания е регистрирана значително по-висока ефикасност за хомеопатични лекарства в опитната група, отколкото при контролната група. Въз основа на тези данни от проучванията потенциалната медицинска ефикасност на хомеопатията при определени условия не може да бъде изключена напълно. Това обаче не означава непременно, че хомеопатичните лекарства са ефективни при различни условия. Хомеопатията разглежда (освен клиничните признаци и отговорния патоген) поведението, конституцията и условията, в които живее животното. Изложените по-горе опити са проведени при много специфични условия, но нито едно изпитване не е повторено по сравним начин. Следователно предишните проучвания не могат да бъдат обобщени и трябва да се разглеждат като проучвания с единичен случай. Първият приоритет при медицинско лечение на животни следва винаги да бъде прилагането на най-ефективното лечение или средство за защита и по този начин да се предотврати ненужното страдание на животното, дори и само поради причини, свързани с хуманното отношение към животните. **Поради липса на прогностична валидност, замената или намаляването на антибиотиците с хомеопатия понастоящем не може да се препоръча**, освен ако доказателствата за ефикасност не бъдат възпроизведени при група от случайно избрани животни и доказани в различни условия на земеделската практика.

Относно останалите терапевтични алтернативни подходи, няма доказателства, в които да е потвърдено, че прилагането им е навредило на животните.

В България също все по-често се използват алтернативните начини на лечение сред различните видове животни. Алтернативните терапии при селскостопанските животни, и в частност в индустриалното животновъдство все още не са широко използвани за разлика от приложението им при домашни любимци. По-често алтернативни терапевтични подходи се използват при домашни любимци – кучета, котки, зайци и други по-дребни животни. Най-често прилаганите терапии при тях са: хомеопатия, хиропрактика и иглотерапия. Както бе споменато и по-горе, **Тракийският университет в гр. Ст. Загора организира курсове по „Ветеринарна хомеопатия“**, на които желаещите ветеринарни специалисти имат възможността да се запознаят с най-често срещаните състояния сред животните и тяхното лечение⁶. При еднокопитните (коне) някои от алтернативните терапии по-често се използват, особено при конете от

⁶ <https://homeovet.bg/%d0%be%d0%b1%d1%83%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d1%8f/>

различните спортни дисциплини. Например хомеопатията се използва при коне, които участват в дисциплината ендюранс (издръжливост). Конете от беговите породи или от класическите дисциплини (прескачане на препятствия) имат проблеми с опорно-двигателния апарат, мускулната и нервната системи, при които са прилагани терапии като хиропрактика и иглотерапия, като техните собственици споделят наблюдения за положителния ефект от тези подходи.

Източници:

Albrecht, H. & Schütte, A. (1999) Homeopathy versus antibiotics in metaphylaxis of infectious diseases: a clinical study in pig fattening and its significance to consumers. *Alternative Therapies in Health and Medicine* 5, 64-68

Amalcaburio, R., Filho, L., Honorato, L. A. & Menezes, N. A. (2009) Homeopathic remedies in a semi-intensive alternative system of broiler production. *International Journal of High Dilution Research* 8, 33-39

Azzaro Kelly Holland (2013) *Animal Aromatherapy and Essential Oil Safety*, NAHA (National Association for Holistic Aromatherapy) www.naha.org

Berchieri, A., JR, Turco, W. C., Paiva, J. B., Oliveira, G. H. & Sterzo, E. V. (2006) Evaluation of isopathic treatment of Salmonella enteritidis in poultry. *Homeopathy* 95, 94-97

Boerms, E. (1981) Untersuchungen über die Wirksamkeit von Echinacin R als einmalige subkutan verabreichte Zusatztherapie bei Erkrankungen junger Kälber. [Investigations on the efficacy of Echinacin R as additional single subcutaneous therapy administered in diseases of young calves]. PhD thesis, University of Veterinary Medicine Hanover, Germany

Camerlink, I., Ellinger, L., Bakker, E. J. & Lantinga, E. A. (2010) Homeopathy as replacement to antibiotics in the case of Escherichia coli diarrhoea in neonatal piglets. *Homeopathy* 99, 57-62

Coelho, C., Soto, F., Vuaden, E., Melville, P., Oliveira, F. & Benites, N. (2009) Evaluation of preventive homeopathic treatment against colibacillosis in swine production. *International Journal of High Dilution Research* 8, 183-190

Da Silva, S. L. M., Arcanjo, A. H. M., Pinto, L. D. R., Rosa, G. P. & Souza, G. H. de (2011) Gain of mass between two profiles of treatments to pigs with selforganizing factors. *International Journal of High Dilution Research* 10, 271-282

Day, C. (1984) Control of stillbirths in pigs using homoeopathy. *Veterinary Record* 114, 216

Doehring C. and A. Sundrum, 2016. Efficacy of homeopathy in livestock according to peer-reviewed publications from 1981 to 2014. *Veterinary Record*, 2016; Dec 17; 179(24): 628 doi: <https://doi.org/10.1136/vr.103779>

Drösemeyer, C. (1989) Einsatz von Lachesis compositum bei Zuchtsauen zur Prophylaxe des MMA-Komplexes [Administration of Lachesis compositum in breedings sows for prevention of mastitis-metritis-agalactia complex]. PhD thesis, University of Veterinary Medicine Hanover, Germany

Enbergs, H. & Sensen, B. (2007) Zur Effizienz homöopathischer Behandlungen chronischer Endometritiden von Milchkühen [Efficacy of homeopathic treatments of chronic endometritis in dairy cows. *Der Praktische Tierarzt* 88, 534-543

Frerking, H.&Romansky-Rieken, M-E. (1981) Erfahrungen mit Dysenteral bei Durchfallerkrankungen junger Kälber [Experiences with Dysenteral in diarrhea of young calves]. *Der Praktische Tierarzt* 63, 17-18

Guajardo-Bernal, G., Searcy-Bernal, R.&Soto-Avila, J. (1996) Growth promoting effect of sulphur 201c in pigs. *British Homoeopathic Journal* 85, 15-16

Hadipour, M. M., Habibi, G. H., Ghorashinejad, A., Olyaie, A.&Torki, M. (2011) Evaluation of the homeopathic remedies medication on commercial broiler chickens performance. *Journal of Animal and Veterinary Advances* 10, 2102-2105

Hahnemann, S. (1869) *Organon of Homoeopathic Medicine*. 4th edn. Ed W. M. Radde

Hektoen, L. (2005) Review of the current involvement of homeopathy in veterinary practice and research. *Veterinary Record* 157, 224-229

Hornig, V. (2014) Effekte peroral applizierter Homöopathika auf den klinischen Verlauf von neonatalen Diarrhoen beim Kalb: eine prospektive, doppelt geblindete Feldstudie [Homeopathic use in cases of neonatal diarrhea in calves: a double blind randomised clinical trial]. PhD thesis, University of Veterinary Medicine Hanover, Germany

Kayne, S.&Rafferty, A. (1994) The use of Arsenicum album 30c to complement conventional treatment of neonatal diarrhoea ('scours') in calves. *British Homoeopathic Journal* 83, 202–204

Klocke, P., Ivemeyer, S., Butler, G., Maeschli, A.&Heil, F. (2010) A randomized controlled trial to compare the use of homeopathy and internal teat sealers for the prevention of mastitis in organically farmed dairy cows during the dry period and 100 days post-calving. *Homeopathy* 99, 90-98

Kowalski, M. (1989) Homöopathische Arzneimittelanwendung in der veterinärmedizinischen Literatur: Eine Diskussion der bisher publizierten Wirksamkeitsnachweise. [Use of homeopathy in veterinary literature]. PhD thesis, Free University of Berlin, Germany

Linde, K., Clausius, N., Ramirez, G., Melchart, D., Eitel, F., Hedges, L. V.&Jonas, W. B. (1997) Are the clinical effects of homeopathy placebo effects? A meta-analysis of placebo-controlled trials. *The Lancet* 350, 834-843

Merck CC, Sonnenwald B, Rollwage H. (1989) The administration of homeopathic drugs for the treatment of acute mastitis in cattle. *Berl Munch Tierarztl Wochenschr* 102(8): 266-272

Rijnberk, A.&Ramey, D. W. (2007) The end of veterinary homeopathy. *Australian Veterinary Journal* 85, 513-516

Ruegg, P. L. (2008) Management of mastitis on organic and conventional dairy farms. *Journal of Animal Science* 87, 43-55

Sandoval, C. H., Morfin, L. L. & Lopez, B. B. (1998) Preliminary research for testing Baptisia tinctoria 30c effectiveness against salmonellosis in first and second quality broiler chickens. *British Homeopathic Journal* 87, 131-134

Sato, C., Listar, V. G. & Bonamin, L. V. (2012) Development of broiler chickens after treatment with thymulin 5cH: a zoo technical approach. *Homeopathy* 101, 68-73

Schell, J. (2013). Moxibustion. <https://www.bowbottomvet.com/2013/05/16/moxabustion/>

Schlecht, S. (2004) Auswirkungen einer prophylaktischen Verabreichung der Präparate Carduus compositum, Coenzyme compositum, Lachesis compositum und Traumeel QP auf die Eutergesundheit von Milchkühen [Effects of prophylactic administration of preparations of

Carduus compositum, Coenzyme compositum, Lachesis compositum and Traumeel QP on udder health of dairy cows]. PhD thesis, Ludwig Maximilian University of Munich, Germany

Schulz, K. F.&Grimes, D. A. (2002) Blinding in randomised trials: hiding who got what. *The Lancet* 359, 696-700

Schütte, A. (1991) Ein Beitrag zum Thema 'Einstellungen metaphylaxe in der Schweinemast', Untersuchung über die Verwendung unterschiedlicher allopathischer und homöopathischer Wirkstoffe und Wirkstoffdosierungen zur Verminderung des Erkrankungsrisikos neu aufgestallter Mastschweine unterschiedlicher Herkunft, unter Einbeziehung einer Placebokontrolle mit Berücksichtigung ausgewählter Stallluftparameter [A contribution to the topic 'Housing-in metaphylaxis in fattening pigs', study on the use of different allopathic and homeopathic drugs and dosages for the reduction of risk of disease of new housed-in fattening pigs of different origin, including a placebo control considering selected shelters air parameter]. PhD thesis, Free University of Berlin, Germany

Schütte, A. (1994) Ist Forschung in der Veterinärhomöopathie gerechtfertigt? Grundsatzgedanken und eine Zusammenschau über 5 Jahre Forschung zum Thema 'Anwendung der Homöopathie bei Nutztieren' an der Außenstelle der Freien Universität Berlin in Schwarzenbek [Is research in veterinary homeopathy justified?]. *Berliner und Munchener tierärztliche Wochenschrift* 107, 229-236

Schütte, A. (2003) Homöopathie in der Schweinehaltung: Betreuung und Dokumentation der Laienarbeit homöopathischer Arbeitskreise [Homeopathy in pig farming: support and documentation of laity homeopathic working groups]. *Zeitschrift für ganzheitliche Tiermedizin* 17, 25-28

Seifert, U. (1987) Die Behandlung des Mastitis-Metritis- Agalaktie-MMA Syndroms der Muttersauen mit homöopathischen Arzneimitteln im Vergleich mit einer praxisüblichen allopathischen Therapie. [The treatment of mastitis-metritis-agalactia MMA syndrome of sows with homeopathic medicine compared with a typical allopathic therapy]. PhD thesis, Free University of Berlin, Germany

Soto, F., Vuaden, E.R., Coelho, C.D., Benites, N.R., Bonamin, L.V.& de Azevedo, S. S. (2008) A randomized controlled trial of homeopathic treatment of weaned piglets in a commercial swine herd. *Homeopathy* 97, 202-205

Tatiana Vladimirovna Novosadyuk (2012) Concept of classical homeopathy in veterinary medicine *Int J High Dilution Res*; 11(40):206-207 Proceeding of the XXVI GIRI Symposium; 2012 Sep 20-22; Florence (Italy)

Torleiv Løken, (2001) Alternative therapy of animals – homeopathy and other alternative methods of therapy – *Acta vet. Scand.* 2001, Suppl. 95, 47-50

Yipel M., F. A. Yipel and I. O. Tekeli (2021) Health Risk Assessment of Essential and Toxic Metals in Canned/Pouched Food on Kitten and Adult Cats: an Animal Health Risk Assessment Adaptation Assay, *Biological Trace Element Research* (2022) 200:1937–1948, <https://doi.org/10.1007/s12011-021-02792-1>

Velkers, F. C., Loo, A.T., Madin, F.&Van Eck, J. (2005) Isopathic and pluralist homeopathic treatment of commercial broilers with experimentally induced colibacillosis. *Research in Veterinary Science* 78, 77-83

Verdier, K. de, Ohagen, P. & Alenius, S. (2003) No effect of a homeopathic preparation on neonatal calf diarrhoea in a randomised double-blind, placebo-controlled clinical trial. *Acta Veterinaria Scandinavica* 44, 97-101

<http://messybeast.com/teatree.htm>

<https://blog.adoresbeast.com/equine/>

Други научни становища и актуална информация от областта на здравето, хуманното отношение и благосъстоянието на животните, антимикробната резистентност, африканка чума по свинете, както и оценка на риска по цялата хранителна верига може да намерите на сайта на Центъра за оценка на риска по хранителната верига:

<https://corhv.government.bg/>

<https://corhv.government.bg/?cat=27>

<https://corhv.government.bg/?cat=71>

ИЗГОТВИЛ:

Зооинж. д-р Надежда Луканова, онс,

Дирекция „Оценка на риска по хранителната верига“, ЦОРХВ

14.11.2024 г.